

УДК 1[130.1+159.9.01+304.3]

SENSE OF LIFE AS A SPIRITUAL NEED FOR HUMAN BEING**СМИСЛ ЖИТТЯ ЯК ДУХОВНА ПОТРЕБА ЛЮДИНИ**

Yarochenko Y.V. / Яроченко Я.В.

Applicant / здобувач

ORCID: 0000-0002-4337-7735

SPIN: 9405-2851

National Pedagogical Drahomanov University, Kiev, Ukraine, Pirogova, 9, 01601

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Київ, вул. Пирогова, 9, 01601

«Без знания того, что я такое

и зачем я здесь, нельзя жить».

Лев Толстой

Анотація. Досліджується смисл життя, в контексті людських потреб. Смисл життя – це питання, яке пов'язане з розумінням специфіки людського існування, його природою й сутністю, і розглядається у площині духовних потреб людини. Проаналізована література з цієї тематики та розглянуті ключові думки різних вчених. Важливим фактором є усвідомлення людиною смислу власного життя, активного пошуку свого місця й ролі в умовах стрімкого зростання технологій, урбанізації та глобалізації сучасного суспільства.

Ключові слова: смисл життя, потреби, духовні потреби, цінності, екзистенція.

Вступ. Розглядаючи тему смислу життя не можна ігнорувати те, що саме смисл життя – це питання, яке пов'язане з розумінням специфіки людського існування, його природою й сутністю, і повинно розглядається також у площині людських потреб. Мислителі багато говорять про те, що людина сама визначає як своє призначення, так і смисл свого життя, знаходиться у пошуку мети свого існування, і що кожна людина має власне уявлення про сенс свого буття. Але на нашу думку, недостатньо уваги приділяється саме розгляду смислу життя як духовної потреби людини. Тому мета нашого дослідження полягала у проведенні всебічного аналізу наукової літератури з даної проблематики.

Основний текст: Актуальність проблеми смислу життя, на даний час, набуває нового сенсу, що зумовлено стрімким зростанням технологій та урбанізацією і саме ця соціальна-технічна швидкоплинність значно впливає на внутрішній стан і потреби людини сьогодення. В таких умовах людина починає формувати уявлення про смисл життя з огляду «поширених в сучасних умовах духу критицизму та скептицизму, деперсоналізації і фрагментації життя, великої кількості культурної продукції, що підлягає засвоєнню, швидкому темпу життя, що сприяють втраті сенсу життя» [29, с. 5].

Над смислом життя, у своїх роботах, замислювалися і замислюються мислителі, філософи та вчені, починаючи з стародавніх часів і до сьогодення, а саме: Сократ, Платон, Арістотель, Епікур, Августин Блаженний, Фома Аквінський, Федір Достоєвський, Лев Толстой, Франсуа Вольтер, Жан-Жак Руссо, Дені Дідро, Фрідріх Шеллінг, Еріх Фромм, Юрген Габермас, Людвіг Фейербах, Хосе Ортега-і-Гассет, Макс Шелер, Жан-Поль Сартр, Освальд Шпенглер, Карл Ясперс, Георг Гегель, Джон Лок, Григорій Сковорода, Віктор Андрущенко, Лідія Сафонік, Назіп Хамітов, Памфіл Юркевич, та ін.

Ми зупинили свою увагу на роботи таких науковців, як: Моїсей Рубінштейн, Микола Бердяєв, Сергій Булгаков, Ксенія Альбуханова-Славська, Олександр Ульодов, Олег Сіфер, Мартін Гайдегер, Альбер Камю, Карл Юнг, Артур Шопенгауер, Йоганн Фіхте, Фрідріх Дістервег, Віктор Франкл, Абрахам Маслоу, Тетяна Костюк, Петро Володін, Віра Мовчан, Світлана Крилова та ін.

На даний час певна кількість вчених відзначили, що кожному людину характеризує неповторне поєднання потреб, а саме, які потреби переважають і заради чого людина живе та діє. Смісл життя – достатньо різнопланова як соціальна-психологічна так і філософська категорія, яка досить неоднозначно трактується різними вченими.

Філософську систему Георга Гегеля та її значення для рішення питання про смісл життя Моїсей Рубінштейн оцінив наступним чином: «Цікаву й повчальну у своєму краху спробу охопити всю повноту дійсності й рішення проблеми сміслу життя ми знаходимо у філософії Гегеля, у якій панлогізм сполучався з безмежним оптимізмом й огортався при цьому серпанком своєрідного фаталізму» [12, с. 84]. Мартін Гайдегер розуміє складність пошуку сміслу буття, зазначаючи, що «ми не знаємо навіть горизонту, в межах якого маємо схопити та зафіксувати цей смісл життя» [23, с. 5].

Французький філософ екзистенціаліст Альбер Камю стверджував, що життя позбавлене будь-якого змісту, хоча ми з усіх сил намагаємось наділити його глибоким сенсом. Також вчений наголошував на тому, що світ абсурдний, хаотичний, а тому віра в сенс життя так само абсурдна [7].

Отже, в першому випадку, пошук сміслу життя має відгомін фаталізму, в другому випадку – пошук сміслу буття це складна місія, і нарешті в третьому випадку – віра в сенс життя вже сама по собі абсурдна. Розглянуті варіанти не втратили ані своєї актуальності, ані своєї динаміки.

Йоганн Фіхте, представник німецької класичної філософії, вбачав смісл життя у самовдосконаленні та гармонії з собою. Його розуміння сміслу життя ґрунтується на певній концепції природи людини: «Кожна тварина є те, що вона є; тільки людина споконвічно – ніщо. Тим, чим вона повинна бути, вона повинна зробитися... і зробитися сама собою. Своєю волею; я можу бути тільки тим, чим я себе зроблю сам» [16, с. 84].

Німецький філософ Артур Шопенгауер вважав, що людське життя неодмінно протікає між бажанням і задоволенням. Бажання за своєю природою – страждання, задоволення страждання швидко переповнює людину, ціль видається примарною, володіння нею втрачає привабливість. Як тільки потреба задоволена, в життя приходять перенасичення і нудьга, які залишають відбиток відчаю навіть на забезпечених і щасливих, але Демокріт та Епікур, навпаки, вбачали сенс життя у задоволенні, коли людина, не обмежена ні в чому і може самовдосконалюватися.

Ксенія Абульханова-Славська вважає, що смісл життя – це психологічний спосіб переживання життя в процесі його здійснення, він відображає життєву концепцію людини, усвідомлений і узагальнений принцип її життя, її життєву мету [1]. Щодо мети існування, то Роберт Фрейджер висловив наступну думку: «Мета життя – це смісл, який людина надає своєму

життю. І щоб зрозуміти смисл свого існування, людині потрібно «схопити спершу той факт, що вона може не існувати» і зникнути в будь-яку хвилину» [19, с. 848]. Смисл життя – це основне поняття екзистенційного аналізу. Віктор Франкл вважає, що смисл для кожної людини в кожний конкретний період часу є унікальним і єдиним. Згідно з його поглядами, прагнення до смислу є центральним мотивом людського існування.

Над питанням про смисл життя працював також Карл Юнг і з його точки зору, пошук смислу життя є специфічною людською потребою та задачею, яка стоїть перед кожною людиною. Прагнення до смислу є умовою душевного здоров'я [26]. Смисл людського життя являє собою складно організовану систему смислів, життєві смисли не існують самі по собі, а підпорядковані найважливішому, високому смислу чи групі смислів («духовне смислове ядро») [14 с. 100].

Отже, високий смисл життя є екзистенційною цінністю, бо виводить людину на ступінь самовдосконалення, вивищення власних потреб і спонукань до рівня духовного осмислення і творення власного життя [14, с. 117].

Відмінною рисою реалізації смислу життя є здатність взяти на себе відповідальність перед самим собою за вибір смислу і втілення його в дійсність. Відповідальність, що є однією з основних характеристик життєвої стратегії, справляє значний вплив на ефективність реалізації людиною своїх життєвих цілей і, значить, на задоволеність життям і психічне здоров'я. Люди, які свідомо чи несвідомо займають позицію активного творця свого життя, опираються на такі цінності, як любов, краса, творчість, добро, розвиток [4].

Як зазначав В. Є. Чудновський, смисл життя – це особливе психічне утворення, яке має свою специфіку становлення і може суттєво впливати на життя людини; життєві смисли не існують самі по собі, а підпорядковані найважливішому, найвищому смислу. На думку вченого, оптимальний смисл – це той, котрий забезпечує високу якість життя людини, стає «цінністю надзвичайно високого порядку» [21, с. 5].

За А. Маслоу, у сучасної людини існує три рівня цінностей: 1) загальнолюдські, на якому формуються цінності «загальні для усіх здорових людей», оскільки породжені основними потребами нашого організму; 2) рівень цінностей певних груп людей; 3) рівень цінностей «специфічних» індивідів. Таким чином цінність виявлялась виборчою установкою, похідною від потреб, а іноді просто ототожнювалася з ними, «потреби чи цінності пов'язані один з одним ієрархічно та еволюційно». На думку А. Маслоу базовими цінностями є, наприклад, такі: потреба в коханні, безпеці, повазі, самоактуалізації [9, с. 210].

Смисл життя в контексті цінностей також розглядав і Іван Бех. Він зазначив, що смисл життя виявляється в тому, що людина замислюється над власним самосприйняттям і самовизначенні у світі, спрямовує всі свої інтелектуально-духовні сили на досягнення вищих духовних цінностей [3].

Отже, «цінність» – це не просто об'єкт потреб, а опосередкований культурою еталон належного в досягненні цих потреб, який має трансцендентний характер, який виходить за межі індивідуальної свідомості» [11, с. 224].

Сучасний український філософ Петро Володін висловив наступну думку: «Сенс життя виступає найбільш гнучкою характеристикою матеріальних і

духовних потреб. В остаточному підсумку, сама система потреб визначається сенсом життя – якщо таким є множення особистого багатства, то, природно, це веде до гіпертрофованого розвитку матеріальних потреб. І, навпаки, ставши метою життя, духовний розвиток панує в структурі особистості відповідних духовних потреб. В остаточному підсумку, сенс життя визначається об'єктивно, існуючою системою суспільних відносин» [5].

Стосовно духовних потреб людини, то вони обумовлені її індивідуальними внутрішніми інтенціями. Такі потреби спонукають до творчої діяльності з внутрішнього духовного спонукання, прагнення пізнати навколишній світ і саму себе, зрозуміти вищий сенс свого існування, сконцентруватися на речах вищого порядку. Існування розвинутого комплексу духовних потреб накладає відбиток на всю структуру особистості, піднімаючи та облагороджуючи її найпростіші мирські потреби. Людина, наділена здатністю відчувати духовні потреби, точніше і краще сприймає навколишній світ у всьому його розмаїтті [15].

Німецький філософ Фрідріх Дістервег вважає, що виховання досягло своєї мети, якщо людина настільки дозріла як особистість, що здатна будувати і перебудовувати себе протягом подальшого життя, коли в неї виникає постійний інтерес і внутрішня потреба удосконалювати саму себе. До цього необхідно додати і ще один важливий критерій соціальної зрілості: постійний інтерес і внутрішня потреба робити все залежне для створення сприятливих умов для розвитку свого власного універсуму, сприяння розвитку інших людей, мікро і макросередовищ, соціуму загалом [13].

Сенс буття не є щось стале, раз і назавжди здобуте й незмінне. Йому властива процесуальність, що є атрибутивною характеристикою духовності: зупинка в русі до самопошуку, до творчої взаємодії зі світом — це початок духовної смерті [10].

Світлана Крилова, у своїй доповіді, сказала, що сенс життя неможливий без любові до Іншого, але й любов до Іншого неможлива без любові до себе. Адже тільки та людина, яка любить себе, а не жаліє, багато досягає у житті та наповнює сенсом не лише своє життя, а й допомагає іншим знайти свій власний сенс існування. Також вчена наголосила на те, що саме в цьому напрямку розвивається нова сучасна методологія – філософська антропологія як метаантропологія. Адже методологія філософської антропології як метаантропології чітко показує, наскільки конструктивно може рухатись людина, шукаючи сенс життя при переході від буденного до граничного й метакричного буття і, відповідно, до особистісного та філософського світогляду, в яких вияскравлюється ясність і продуктивність сенсожиттєвої позиції людини [8].

Висновки. На нашу думку доцільно позначити декілька векторів в процесі пошуку смислу життя: 1) економічний вектор; 2) соціальний; 3) духовний.

1. Економічний вектор. Людина як розумна істота ставить перед собою певні цілі, досягнення яких забезпечить їй відповідне місце в суспільному житті. Хтось хоче прославитися в сфері музики, хтось – в політиці, а хтось, наприклад, в науці. Але однією з основних цілей, що забезпечує збереження біологічного виду на планеті, є відтворення себе як біосоціальної істоти. І для цього людині необхідно в першу чергу виробляти матеріальні блага: їжу, одяг, житло і т.п. Тому їй необхідно мати можливість працювати, щоб задовольняти

гостро необхідні фізичні і соціальні потреби, породжені даним рівнем суспільного виробництва.

2. Соціальний вектор. Так як людина живе в суспільстві й оточена людьми, то вона зобов'язана дотримуватися правил, тобто загальноприйнятих соціальних норм і моральних принципів.

Філософ Віктор Франкл описує три шляхи осмислення життя в контексті соціуму. Перший шлях передбачає вчинення трудових дій, другий – переживання і почуття, пов'язані з певною людиною або об'єктом, третій шлях описує життєві ситуації, які власне доставляють людині всі його страждання і неприємні переживання [17]. Так, знаходячи своє призначення, людина душевно оздоровлюється (за В. Франклом), або відбувається усвідомлена гармонізація внутрішнього і зовнішнього «Я» (згідно нашої думки).

3. Духовний вектор. Духовна потреба особистості – це складна динамічна система неоднозначних за характером і силою внутрішніх спонукань людини, але на нашу думку – це також властивість психіки людини, це саме той стан, коли особистість потребує духовного зростання, більше ніж матеріального благополуччя. Ми вважаємо, що людині ХХІ століття притаманні духовні потреби, які проявляються у потребі до: пізнання, самопізнання, творчості і творінню, естетиці, смислу життя, самоактуалізації, самовдосконалення та трансцендентальні потреби. Але головне життєве досягнення особистості полягає не тільки в задоволенні власне духовних потреб як таких, а й у використанні їх на благо суспільства, спираючись на свій внутрішній духовний світ. На нашу думку задоволення духовних потреб сприяє розвитку й духовному зростанню особистості, що призводить до гармонізації особистісних і соціальних відносин, і, як наслідок, збагаченню духовного світу суспільства.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 2004. – С.299
2. Бердяев Н.А. Дух и реальность / Н.А. Бердяев // Философия свободного духа. – М.: Республика, 1994. – С.456
3. Бех І.Д. Особливість у просторі духовного розвитку / І.Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – С.256
4. Васильева О.С., Демченко Е.А. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека / О. С. Васильева, Е.А. Демченко // Вопросы психологии, – 2002. № 4. – С.74-85.
5. Володін П.В. Сенс життя людини як філософська проблема // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2012. № 51. – С.122
6. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа / Г.В.Ф. Гегель ; [пер. с нем. П. Таращука]. – К. : Основи, 2004. – С.548
7. Камю А. Бунтующий человек / А. Камю – М.: Политиздат, 1990. – С.415
8. Крилова С.А. Доповідь / С.А Крилова // II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів і студентів: «Втрата і знаходження сенсу в бутті людини: можливості психоаналізу, арт-терапії і філософської публіцистики». Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. <http://www.ifon.npu.edu.ua/ua/konferentsii>

9. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / А.Г. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – С.478
10. Мовчан В.С. Етика Навчальний посібник / К.: Знання, 2007. – С.483
11. Психологія особистості: Словник-довідник [за ред. П.П. Горностая, Т. М. Титаренко]. – К.: Рута, 2001. – С.320
12. Рубинштейн М.М. О смысле жизни / М.М. Рубинштейн – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2008. – С.480
13. Сифер О.О. Объективный смысл жизни в набросках новой философии / О.О. Сифер. – К.: АртЭк, 2001. – С.244
14. Соціокультурні чинники становлення сучасної парадигми психотерапевтичної допомоги особистості : монографія / [З.Г. Кісарчук, Л.О. Гребінь, Т.С. Гурлева та ін.] ; за ред. З.Г. Кісарчук. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – С.100, 117
15. Уледов А.К. Духовная жизнь общества / А.К. Уледов. М. : Знание, 1980. – С.271
16. Фихте И.Т. Сочинения в двух томах/ И.Т. Фихте - СПб.: Мифрил; 1993. – Т.2. – С.789
17. Франк С. Сене життя / Проблема сенсу в житті української середньовічної філософії // І.В. Жеребило Національний банк України ; Львівський банківський інститут. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – С.121-223.
18. Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник / В. Франкл ; [пер. с англ. и нем. ; общ. ред. Л.Я. Гозмана и Д.А. Леонтьева ; вст. ст. Д.А. Леонтьева]. – М. : Прогресс, 1990. – С.368
19. Фрейджер Р. Личность: теории, упражнения, эксперименты / Р. Фрейджер // Дж. Фейдимен. – СПб. : Прайм ЕВРОЗНАК, 2002. – С.848
20. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології / Н В. Хамітов. – К. : Гранослов, 2000. – С.251
21. Чудновский В. Э. Смысл жизни: проблема относительной эмансипированности от «внешнего» и «внутреннего» / В.Э. Чудновский // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – С.5
22. Шопенгауер А. Избранные произведения / А. Шопенгауер ; [сост. и автор вступ. ст. и примеч. И. С. Нарский]. – М. : Просвещение, 1992. – С.479
23. Heidegger M. (2006). Sein und Zeit. *Tudingen: Max Niemeyer*, p. 5
24. Heidegger M., (1998). Letter on "Humanism". [translated by William McNeil]. *Cambridge: Cambridge University Press*.
25. Jaspers K. (1951). Way to Wisdom: An Introduction to Philosophy. [translated by Ralph Manheim]. *New Haven and London: Yale University Press*, p. 208
26. Jung K. G. (2003). Psychology of the unconscious. *Kanon +*, p. 400
27. Maslow, A. (1943). Preface to Motivation Theory. *Psychosomatic Medicine*. 5(1):85-92, p. 375. DOI: 10.1097/00006842-194301000-00012
28. Maslow, A. (1987). Motivation and personality. *Delhi, India: Pearson Education*.
29. Phenix. H. P. (1964). Realms of meaning: a philosophy of the curriculum for general education. *New York etc. McGraw-Hill*, No 14, p. 5

References:

1. Abulkhanova-Slavskaya K.A. (2004). Strategiya zhizni. *Mysl*, p. 299
2. Berdyaev N.A. (1994). Dukh i realnost. [Filosofiya svobodnogo dukha], *Respublika*, p. 456
3. Bekh I.D. (2012). Osoblivist u prostori dukhovnogo rozvitku. *Akademvidav*, p. 256
4. Vasileva O.S., Demchenko Ye.A. (2002). Izuchenie osnovnykh kharakteristik

zhiznennoy strategii cheloveka. *Voprosy psikhologii*, No 4, pp. 74-85.

5. Volodin P.V. (2012). Sens zhittya lyudini yak filosofska problemyema. *Gumanitarniy visnik ZDIA*. No 51, p. 122
6. Gegel G. (2004). Fenomenologiya dukkha [per. s nem. P. Tarashchuka]. *Osnovi*, p. 548
7. Kamyu A. (1990). Buntuyushchiy chelovek. Politizdat, p. 415
8. Krilova S.A. (2018). Dopovid. II Vseukraïnska naukovo-praktichna konferentsiya molodikh vchenikh, aspirantiv i studentiv: "Vtrata i znakhodzhennya sensu v butti lyudini: mozhливosti psikhoanalizu, art-terapii i filosofskoï publitsistiki". *Natsionalniy pedagogichniy universitet im. M.P. Dragomanova*. <http://www.ifon.npu.edu.ua/ua/konferentsii>
9. Maslou A.G. (1999). Motivatsiya i lichnost. *Yevraziya*, p. 478
10. Movchan V.S. (2007). Yetika Navchalniy posibnik. *Znannya*, p. 483
11. Psikhologiya osobistosti: Slovník-dovidnik. (2001). [Za red. P.P. Gornostaya, T.M. Titarenko]. *Ruta*, p. 320
12. Rubinshteyn M.M. (2008). O smysle zhizni. *Izdatelskiy dom "Territoriya budushchego"*, p. 480
13. Sifer, O.O. (2001). Obektivnyy smysl zhizni v nabroskakh novoy filosofii. *ArtEk*, p. 244
14. Sotsiokulturni chinniki stanovlennya suchasnoy paradigmi psikhoterapevtichnoy dopomogi osobistosti: monografiya. (2001). [Z.G. Kisarchuk, L.O. Grebin, T.S. Gurleva ta in. za red. Z.G. Kisarchuk]. *Imeks-LTD*, pp. 100, 117
15. Uledov A.K. (1980). Dukhovnaya zhizn obshchestva. *Znanie*, p. 271
16. Fikhte I.T. (1993). Sochineniya v dvukh tomakh. Mifril, vol.2, p. 789
17. Frank S. (2004). Sens zhittya. [Problema sensu v zhitti ukraïnskoï serednovichnoï filosofii]. *Natsionalniy bank Ukraïni. Lvivskiy bankivskiy institut. LBI NBU*, p. 121-223
18. Frankl V. (1990). Chelovek v poiskakh smysla: cbornik [per. s angl. i nem.; obshch. red. L.Ya. Gozmana i D.A. Leonteva; vst. st. D.A. Leonteva]. *Progress*, p. 368
19. Freydzher R. (2002). Lichnost: teorii, uprazhneniya, eksperimenty. *Praym YEVROZNAK*, p. 848
20. Khamitov N.V. (2000). Samotnist u lyudskomu butti. *Dosvid metaantropologii. Granoslov*, p. 251
21. Chudnovskiy V.E. (1995). Smysl zhizni: problema odnositelnoy emansipirovannosti ot "vneshnego" i "vnutrennego". *Psikhologicheskiy zhurnal*, vol.16. p. 5
22. Shopengauer A. (1992). Izbrannye proizvedeniya. [sost. I.S. Narskiy]. *Prosveshchenie*, p. 479
23. Heidegger M. (2006). Sein und Zeit. *Tudingen: Max Niemeyer*, p. 5
24. Heidegger M., (1998). Letter on "Humanism". [translated by William McNeil]. *Cambridge: Cambridge University Press*.
25. Jaspers K. (1951). Way to Wisdom: An Introduction to Philosophy. [translated by Ralph Manheim]. *New Haven and London: Yale University Press*, p. 208
26. Jung K. G. (2003). Psychology of the unconscious. *Kanon +*, p. 400
27. Maslow, A. (1943). Preface to Motivation Theory. *Psychosomatic Medicine*. 5(1):85-92, p. 375
DOI: 10.1097/00006842-194301000-00012
28. Maslow, A. (1987). Motivation and personality. *Delhi, India: Pearson Education*.
29. Phenix. H. P. (1964). Realms of meaning: a philosophy of the curriculum for general education. *New York etc. McGraw-Hill*, No 14, p. 5

Abstract. *The sense of life has been viewed in the context of human needs. The sense of life is a question that is bonded with understanding of the peculiarities of human existence, its nature and essence, and should be considered in the plane of spiritual needs of a human being. The specific literature on this issue has been analyzed and the key ideas of different scientists are considered. An important factor is the awareness of a person of the meaning of his own life, the active search for his place and role in the rapid growth of technology, the urbanization and the globalization of modern society.*

Key words: *sense of life, needs, spiritual needs, values, existence.*